

Pero PRANJIC

DIJECEZANSKI BISKUP - PREDVODITELJ KRAJEVNE CRKVE*

Sažetak

U izradi ove teme oslonit ćemo se na saborski nauk, posebno na konstituciju Lumen gentium i dekret o pastirskoj službi biskupa Christus Dominus, uvažavajući dakako i dobre komentatore tih dokumenata. U najkraćim navodima spomenut ćemo i mjesta iz ostalih saborskih dokumentima, upravo zato što je uloga biskupa odlučujuća jer je predvoditelj - pastir, nasljednik apostola i član kolegija. No, osjetit ćemo da se u svim saborskim dokumentima ističe iznad svega njegovo služenje Crkvi i služenje vjerničkom narodu. A osim saborskoga nauka baš tu biskupsku zadaću služenja istkali su i poslijesaborski dokumenti: direktorij o njihovoj pastirskoj službi Ecclesiae imago - Slika Crkve iz 1973. god. kao i pobudnica pape Ivana Pavla II. Pastores gregis - Pastiri stada iz 2003. god. A budući da životne prilike i svagdanji problemi pastirima predstavljaju nove izazove, slijedio je i drugi direktorij Nasljednici apostola - Apostolorum successores iz 2004. god. Uz opću oznaku biskupa kao pastira, svi ovi dokumenti ističu i njegovu razumnu obvezu suradnje, poglavito sa svećenicima, ali isto tako s redovnicima i laicima. Svaka krajevna Crkva ima svoje organizme i mora postojati neka vrsta suradnje - cirkulacije među njima a biskup je, kako je istakao i direktorij Ecclesiae imago, "središte, osovina, ugaoni kamen, arhitekt harmoničkog djelovanja"; on je nositelj sinodalnosti "zajedničkog hodanja", on pospješuje i odgovoran je za sinergiju - ujedinjenje snaga.

Tema je ovogodišnjega kolokvija na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji: *Sinodalnost biskupije kao mjesne Crkve*, a naslov moga izlaganja jest "Dijecezanski biskup - predvoditelj krajevne Crkve". Ako usporedim svoju zadaću s onima drugih kolega, lako se uoči da oni obrađuju pojedine strukture u tom zajedničkom hodu krajevne Crkve, no moja je dužnost obraditi ulogu i lik predvoditelja, tj. samoga biskupa. Sigurno ću ponekad dotaknuti nešto od onoga što se tiče drugih predavanja i predavača, a ni drugi kolege neće moći izbjeći spomenuti predvoditelja, jer je to sve

* Predavanje održano na kolokviju *Sinodalnost biskupije kao mjesne Crkve* na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji 24. studenoga 2007. - *Napomena urednika*.

umreženo, ili kako kaže pobudnica *Pastores gregis* (PG), sve je u cirkulaciji. Također bi bilo preširoko obuhvatiti trostruku službu biskupa, učiteljsku, svećeničku i pastirsku, jer bi to bila knjiga, a ne predavanje. Zato, budući da je u naslovu naglašen *biskup kao predvoditelj*, poglavito ću obraditi taj pastirski dio njegove službe. Služit ću se u izradi teme saborskim i posaborskim dokumentima kao i literaturom vezanom uz njih.

I. Bitan koncilski nauk o službi biskupa u saborskim dokumentima *Lumen gentium* i *Christus Dominus*

Teološki temelj gornjem naslovu, gledajući samo noviji crkveni nauk, naći ćemo u saborskoj konstituciji *Lumen gentium* (LG) i to u III. poglavlju (br. 18-29), koje govori o hijerarhijskom uređenju Crkve. Već u početku ovoga poglavlja stoji temeljna tvrdnja: "Ovaj sveti Sabor... uči i izjavljuje da je Isus Krist... sagradio svetu Crkvu poslavši Apostole... i htio je da njihovi nasljednici, to jest biskupi, budu u njegovoj Crkvi pastiri do konca vjekova" (br. 18). Ovdje je, rekao bih, riječ *pastiri* sržna i njoj ćemo posvetiti podosta pažnje kasnije. No, i prije navedenoga teksta Sabor je istako drugi značajni pojam s obzirom na teologiju predvodnika u Crkvi a to je: *služitelji - ministri*, naravno smjerajući opet na apostole, odnosno na biskupe. Nije nimalo upitno da je Crkva hijerarhijski uređena, da joj je papa na čelu, a biskupi, zajedno s njime, predvoditelji su Božjeg naroda. Njihovu nezaobilaznu ulogu u tom Božjem narodu, i oni sami, a onda i sva zajednica vjernika, trebaju promatrati kao *služenje*.¹ Sabor ističe da je Isus, pomolivši se, izabrao dvanestoricu, da ih je poslao - apostoli, a biskupi su nasljednici apostola. Da bi mogli obavljati tu značajnu službu, Krist ih je "obdario posebnim izljevom Duha Svetoga" (br. 21). Oni zajedno, pod predsjedanjem Petrova nasljednika, tvore *jedan biskupski kolegij* (br. 22).

Međutim, govoreći o zadaći pojedinih biskupa (br. 24), i naglašavajući što je njihov nezamjenjivi doprinos životu i potrebi Crkve, Sabor izričito kaže: "A ona dužnost koju je Gospodin povjerio i pastirima svoga naroda pravo je služenje, koje se u Svetom Pismu značajno naziva 'diakonia' ili služba (usp. Dj 1,17 i 25; 21,19; Rim 11,13; 1 Tim 1,12)." Ovaj sa-

¹ "Božji narod nije bezoblična masa vjernika, nego je organizirano tijelo... ono ima nosioce vlasti koji su vršitelji svetih službi, služitelji svoje braće u njihovu nastojanju da postignu spasenje... Sabor je imao dobrih razloga da istakne ideju služenja u vodstvu Crkve." Rudolf BRAJČIĆ - Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, svz. I., izd. FTI, Zagreb, 1977., str. 330.

borski poziv na biblijske tekstove i stalni oslonac na njih, svakako je novost, ako to usporedimo sa starim kanonskim odredbama i uobičajenom praksom te predsaborskim nazivljem, kad je uglavnom bilo govora *o vlasti, čak o svetoj vlasti - hijerarhiji* u Crkvi. Nije ovo novo naglašeno uopće teško teološki razumjeti, pogotovo kada je potkrijepljeno biblijskim navodima, ali pretočiti to u praksu i živjeti svakodnevno, sasvim je druga stvar. Ipak se mora početi prelaziti s riječi na djela. Zato je dobro pratiti tumače i teologe, tj. kako su oni saborski tekst razumjeli i što oni predlažu te zašto se zalažu.² Sabor govori o trostrukoj *službi biskupa* (ne o trostrukoj vlasti), tj. propovijedanja, posvećivanja i upravljanja - predvođenja.

S ove temeljne i načelne postavke o zadaći služenja biskupa u Crkvi, kako je prikazuje LG, prijedimo na dekret *Cristus Dominus* (CD) - o pastirskoj *službi* biskupa, gdje odmah na početku čitamo: "Oni su od Duh Svetoga postavljeni kao pastiri duša i nasljednici su apostola... nastavljajući djelo Krista vječnoga Pastira" (CD, 2). U dekretu je izričitiije istaknuta njihova kolelgijalna briga za svu Crkvu (CD, 4), a koja se u novije vrijeme posebno očituje kroza sudjelovanje na sinodi (CD, 5), što je svakako novost u ustrojstvu današnje Crkve. S obzirom na našu temu, znakovitije je drugo poglavlje dekreta, jer govori o biskupijama, a svaka je od njih "dio Božjeg naroda, koji je povjeren biskupu na pastirsku brigu, dakako uz suradnju prezbiterija. Ukoliko je povezana sa svojim pastirom i skupljena od njega po Evandelju i Euharistiji u Duhu Svetom, ona tvori mjesnu Crkvu, u kojoj je doista prisutna i djeluje jedna sveta, katolička i apostolska Kristova Crkva. Pojedini biskupi... pasu pod autoritetom vrhovnoga svećenika svoje stado... kao njihovi vlastiti, redovni i neposredni pastiri..." (CD, 11).³

² Isto, str. 409: "Spisi Novog Zavjeta vrlo rijetko izražavaju crkveni autoritet riječima koje znače vlast kao što su moć i poglavarstvo, zapovijed, nalog... najviše upotrebljavaju izraz diakonia... Sluga nije gospodar, nego njegov pomoćnik. Vlast koju vrši nije njegova. U vršenju svoje službe ponaša se kao njegov Gospodar Krist: ne kao tiranin, apsolutist, silom ili prisilom, ako njegov Gospodar koji ga uzima sebi za pomoćnika nije takav. On svoju službu vrši ponizno, jer je sluga u kući drugoga, a ne u svojoj. Njegova veličina i dostojanstvo sastoje se u tome da bude sluga... Sve te oznake sluge mora imati biskup, jer je on Očev i Kristov poslanik, njihov sluga..."

³ "Bitno je u ovoj pastirskoj službi: skupljanje zajednice u Duhu Svetom i to po Evandelju i Euharistiji... a već se tu nazire biskupova trostruka služba, koja je pneumatološki utemeljena. Tako je u partikularnoj Crkvi prisutna ona ista Crkva iz apostolskog vjerovanja." Guido BAUSENHART, "Theologischer Kommentar zum Dekret über das Hirtenamt der Bischöfe in der Kirche *Christus Dominus*", u: P. HÜNERMANN - B. J. HILBERATH (Hg.), *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Band 3, Herder, Freiburg - Basel - Wien, 2005., str. 225-313.

Dekret sada, slično kao i LG, govori o trostrukoj *biskupskoj službi*: naučavanja, s opisom kako bi to danas trebalo raditi (CD, 12-14); posvećivanja (CD, 15), a poseban naglasak je na njihovoj pastirskoj zadaći (CD, 16): "Neka biskupi budu među svojim vjernicima kao oni koji služe, dobri pastiri koji poznaju svoje ovce..., pravi očevi koji prednjače duhom ljubavi i brige prema svima." Dekret im za poticaj dvaput navodi poslanicu 2 Tim: da budu "pripravni na svako dobro djelo" (2,21) "sve podnoseći poradi izabranih" (2,10). Njihov vlastiti život mora odgovarati zahtjevima našega vremena. Budući pak da je to odgovorna i bremenita zadaća, razumljivo je, da biskup s onima koji su mu bliži, teret službe podijeli. To su svećenici - prezbiterij, na što ga dekret i podsjeća (CD, 11).

O dubokim međuljudskim odnosima biskupa i svećenika Sabor inzistira na sasvim drugačijim stavovima, od onih kakvih je bilo u dotadašnjoj crkvenoj praksi, kada je crkveno zakonodavstvo naglašavalo biskupovu *vlast - potestas*. Evo bitnih saborskih zahtjeva.⁴ Neka biskupi: a) s posebnom ljubavlju susreću svećenike, jer oni preuzimaju dio njihove zadaće i brige; b) neka ih smatraju kao sinove i prijatelje;⁵ c) neka budu spremni da ih saslušaju; d) neka u povjerljivu saobraćaju s njima promiču sveukupno pastoralno djelovanje biskupije; e) neka se brinu za njihovo duhovno, intelektualno i materijalno dobro; f) neka podupiru i upriličuju posebne sastanke s njima radi duhovnih vježbi, permanentnoga obrazovanja, upoznavanja novih metoda pastoralnoga djelovanja; g) neka se djelotvorno zauzmu za one koji su u pogibelji ili su u nečem pogriješili.⁶

Još davno je izražena i iskrena želja pape Ivana XXIII. da sadašnja Crkva učini jedan ozbiljni *aggiornamento - posadašnjenje*. Ako to i od koga zahtijeva napor, prilagodbu, mijenjanje stavova, mišljenja, novih i sasvim drugačijih pothvata, onda su to sigurno biskupi. Naime, od svih 16 koncilskih dokumenata, osim ova dva ključna, tj. LG i CD, jedva da koji ne spominje ulogu biskupa,⁷ zato što je na njima prvotna obveza provedbe

⁴ CD, 16.

⁵ Usp. Iv 15,15. Koliko je Saboru važan taj bliski odnos biskupa i svećenika, ovu misao, osim ovdje u CD, 16, imamo još dva puta u koncilskom nauku: LG, 28: "Biskup neka smatra svećenike, svoje suradnike, kao sinove i prijatelje", no, naći ćemo je i u PO, 7: "Neka svećenike drže svojom braćom i prijateljima."

⁶ "Duh biskupove ljubavi i brige odnosi se na sve, ali posebno na svećenike... Jedno povjerljivo ponašanje prema njima, briga za njihovu duhovnu, duševnu i životnu situaciju i skretanje pažnje na ugrožene svećenike svode ovu brigu na ono bitno." Guido BAUSENHART, "Theologischer Kommentar zum Dekret über das Hirtenamt der Bischöfe in der Kirche *Christus Dominus*", str. 271.

⁷ Riječ "biskup" u koncilskim dokumentima spominje se preko 330 puta! Dakako, najviše u dekretu CD (138), slijedi zatim LG (67), PO (32), AG (30), OT (12), NA (11);

i oživotvorenja Sabora, a to njima znači sasvim drugačiju postavku i prilagodbu novoj službi u Crkvi. Bacimo samo letimičan pogled na ono što su drugi saborski dokumenti istakli! Biskupi su nadležni za obnovu liturgije (SC, 22); njima pripada, a Sabor kaže "neka se požure", da se sredstva društvenoga priopćavanja mnogovrsno upotrijebe za djela apostolata (IM, 13); na njima je i posebna briga za duhovna zvanja "da ih očinski potpomažu ne štedeći pri tome nikakva sredstva" (PC, 2); apostoli su biskupima "predali svoje vlastito naučiteljsko mjesto", stoga neka nastave naučavati (DV, 7); ti isti pastiri "prihvaćaju sa zahvalnošću laike (za apostolat) i brinu se za njihov položaj, koliko je najviše moguće" (AA, 22), a brižljivo odabiru svećenike da pomažu laicima (AA, 25). Biskupova je zadaća "promicati, ravnati i usklađivati misijsku djelatnost" (AG, 30). PO 7 obrađuje biskupov sveukupni odnos sa svećenicima. A s obzirom na suvremene probleme društva, u kojima i Crkva ima nezamjenjivu svoju zadaću, GS ovako ističe ulogu današnjih biskupa: "Biskupi pak, kojima je povjerena dužnost da upravljaju Crkvom, neka sa svojim svećenicima Kristovu poruku tako propovijedaju kako bi zemaljske djelatnosti vjernika bile prožete svjetlom Evanđelja. Svi pastiri neka povrhu toga imaju na pameti da svojim svakidašnjim ponašanjem i zauzetošću očituju svijetu lice Crkve..." (43).

Na biskupe je, dakle, svršetkom Sabora, odjednom pala mnogostruka zadaća. Je li pretjerano reći da joj nisu bili dorasli, da im je to postalo nesnosno breme? I uz najbolju volju, teško im se bilo snaći u tolikim izazovima. Razumljiva je stoga bila briga pape i rimskih dikasterija da im pomognu. Stoga ćemo, uz gore spomenute saborske dokumente, posvetiti pažnju i onim najvažnijim, pobudnicama i direktorijima, izdanima nakon Sabora.

2. Direktorij: *Ecclesiae imago* (EI)

Kongregacija za biskupe izdala je smjernice za biskupsku pastoralnu službu pod naslovom *Ecclesiae imago*,⁸ ističući da bi ovo trebao biti biskupov *vade mecum* za lakše i suvremeno obavljanje preteške službe.

ispod 10 puta je ta riječ u 6 drugih dokumenata, a nijednom se biskup ne spominje samo u 3 koncilski dokumenta: PC, DH i GE. Vidi o tome: Xaverius OCHOA, *Index verborum cum documentis Concilii vaticani secundi*, izd. Institutum Clarentianum, Roma, 1967.

⁸ SVETA KONGREGACIJA ZA BISKUPE, Direktorij o pastirskoj službi biskupa *Ecclesiae imago*, od 22. 2. 1973. Služit ćemo se u obradi ovoga dokumenta latinskim i talijanskim izdanjem u: *Enchiridion Vaticanum*, br. 4, izd. EDB, 1980. god. i dokument ćemo navoditi kraticom EI, a izvor EV, 4, s odgovarajućim brojem direktorija, a ponekad marginalnim brojem *Enchiridiona* (od 1945 do 2328).

Prvi dio direktorija stoji pod naslovom: *Temeljna načela* i nakon dogmatsko-teoloških razmišljanja o biskupskoj službi u Crkvi, prikazuje njegovo poslanje, ističući bitna svojstva takvoga rada: "Biskup kao član Crkve a ujedno kao predstojnik i pastir kršćanskog naroda mora uskladiti - harmonizirati u sebi likove brata i oca, Kristova učenika i učitelja vjere; pokazati se sinom Crkve, a u pravom smislu i njezina oca, jer je on službenik naravnog preporoda kršćana."⁹ Opisujući pak njegove pastirske pothvate direktorij naglašava: "Da bi ispunio svoju tešku dužnost učitelja, svećenika i pastira u Krajevnoj Crkvi, koja mu je dodijeljena u ovčinjaku Gospodnjem, njemu treba suradnja cijele zajednice; ne samo, svećenika i đakona - iako njih prvenstveno, jer su po redanju sudionici hijerarhijskog svećeništva, nego i svih vjernika."¹⁰ Baš zato što ima puninu svećeništva i posebnu povezanost s Kristom - Glavom, biskup "ima striktnu obvezu usavršavati svoje stado u smislu što sam, živeći u ljubavi, u poniznosti i jednostavnosti, mora biti učitelj, promicatelj i uzor kršćanskog savršenstva klericima, redovnicima i laicima...".¹¹

Direktorij zatim nabraja koje bi vrline i sposobnosti trebao imati za tako odgovornu zadaću. Opisuje ih u punih 11 brojeva (21-31). Ističući prvo tri biblijska teksta, dokument naglašava: biskup je suobličen Kristu Dobrom Pastiru (Mt 19,6), on je i veliki svećenik (Heb 7,26) i sam treba biti dobri pastir, koji polaže život za ovce svoje (Iv 10,11). Ta njegova *reprodukcija Krista na samom sebi* treba se očitovati u njegovim idejama, osjećajima i ponašanju. To očekuje od njega sveukupni narod Božji. Na to ga još obvezuje i dijalog sa svijetom i sve veća potreba suradnje za opću Crkvu. Direktorij to svodi na jedan zajednički nazivnik: *pastoralnu ljubav* i spremnost da se "troši svaki dan za svećenike i povjereno mu stado, da bude žrtva za braću ljude" (br. 22).¹² On sam mora postati *sakrament* ili vidljivi znak nevidljivoga Gospodina, uzvikujući sa sv. Pavlom: "budite moji nasljedovatelji kao što sam i ja Kristov" (1 Kor, 4,16).

Osim te ljubavi, direktorij naglašava (br. 24) da se biskup treba obožavati *Mojsijevskom vjerom*, jer taj "ostade postojan kao da promatra nevidljivoga" (Heb 11,27). Dalje ga direktorij poziva (br. 25) da u nadi od Boga očekuje svako dobro i neka mu Bog bude oslonac, ponavljajući sa sv. Pavlom: "Sve mogu u Onome koji me jača" (Fil 4,13). A da bi svijetu i kršćanskoj zajednici pružio svjedočanstvo ispravnoga stava i prema vremenitim dobrima, biskup će ostvarivati *siromaštvo factis et verbis* - rije-

⁹ EV, 4, 1974.

¹⁰ EV, 4, 1978.

¹¹ EV, 4, 1979.

¹² EV, 4, 1983.

čima i djelima (br. 28), provodeći osobno skroman život i sukladan ekonomsko-društvenim uvjetima većine onih s kojima živi. Njegova pastoralna razboritost i mudrost (br. 29) neka nadilazi svako čisto ljudsko razmišljanje, no iznad svega neka se pokaže postojan i dosljedan “ostavljajući po strani svaku naklonost osobama - postposita cuiuslibet personae acceptione”. Upravo taj osjećaj za pravednost neka ga potiče da “dobro upozna i uvažava prava i dužnosti što ih drugi imaju u Crkvi... neka poštuje zakonite običaje svoje mjesne Crkve, a istovremeno neka se zauzme za napredak te bude revan tražitelj novih ideja, međutim ne takvih koje ruše jedinstvo”.¹³ Direktorij mu za sve to savjetuje i zlatno pravilo ponašanja (br. 30): “Neka uskladi postojanost i odvažnost; službu milosrda s autoritetom vlasti.”

Svakodnevni pastoralni pothvati sigurno su takvi da se može pogriješiti, iako dobra vjera nije u pitanju. Neka stoga biskup prihvati savjet sv. Grgura Velikog: “Prva krepost pastira jest svijest o vlastitoj slabosti.”¹⁴ On mora biti “prvi otvoren za dijalog ali i sklon i tražiti i prihvatiti savjete drugih, uvijek spreman da nešto nauči”.¹⁵ Završavajući ovo poglavlje direktorij još jednom ističe (br. 31) bitne i biskupu potrebne vrline: “Bogata uljudba, dobar i vjeran duh, postojan i iskren karakter, otvoren i dalekovidan um, srce osjetljivo za radosti i trpljenja drugih, stalna briga za pravednost, široka sposobnost samokontrole, strpljivost, otvorena sklonost dijalogu i slušanju, iskrena čežnja u službi za bližnjega.” Ako biskup ostvari ovo, na što ga direktorij potiče, onda će i stil njegovoga upravljanja sigurno biti sasvim primjeren, o čemu govori i cijelo poglavlje o njegovoj službi u mjesnoj Crkvi.

Na prvom mjestu naglasak je o biskupovoj *učiteljskoj službi*, što mu je bitna obveza, jer bi trebao biti glasnik vjere i autentični prenositelj. Direktorij ističe (br. 57): “Neka to čini tako da njegovim riječima prednjači svjetlo osobnog života.” Kolikogod je biskup nasljednik apostola i ima učiteljsku karizmu, ipak se treba pri tome osloniti i na druge pa ga direktorij savjetuje: “Vrlo je oportuno da se obrati teolozima, neka mu pomognu bilo u njegovoj učiteljskoj službi, bilo u njegovu radu na BK ili na sinodi” (br. 63). Međutim, kad dokument opisuje *posvetiteljsku službu* (br. 75-91), prvo naglašava kakav mora biti biskupov osobni stav prema duhovnim vrednotama (posebno prema molitvi), a zatim njegov odnos prema sveukupnim liturgijskim događanjima u mjesnoj Crkvi, potičući ga napose da poradi na svetkovanju nedjelje u Božjem narodu.

¹³ EV, 4, 1994.

¹⁴ Epist. VII., 5, PL 77, 778.

¹⁵ EV, 4, 1995.

Svakako je, s obzirom na našu temu, najznakovitije ono što direktorij govori o njegovoj *pastirskoj službi* (br. 91-122). Već u samom naslovu toga poglavlja stoji da je on otac i pastir, te da vjernike mora odgajati kao *najdraže sinove u Kristu - filios carissimos in Christo*. To upravljanje (br. 94) “neka bude: savjetom, uvjeravanjem, primjerom, sjećajući se da onaj najveći mora postati najmanji i onaj koji upravlja neka bude sluga (Lk 22,26-27)”. A za ostvarenje takvog zadatka, direktorij daje biskupima šest načela: 1) Opće dobro biskupije neka bude podređeno općem dobru Crkve; 2) Biskup mora biti vidljivi znak i temelj jedinstva u svojoj biskupiji, s uvijek otvorenim srcem prema općem jedinstvu; 3) S obzirom na načelo odgovorne suradnje, direktorij naglašava i pravo i dužnost svih u biskupiji da suraduju a biskup “neka prizna zdravi pluralizam, poštujući slobodu osoba, a potičući i pomažući sve koji obavljaju razne službe” (br. 95); 4) Treba također uočiti, da direktorij biskupima podcrtava i načelo supsidijarnosti: “Ono što drugi mogu dobro uraditi, biskup to u načelu ne uzima u svoje ruke, što više neka poštuje legitimne nadležnosti drugih i neka dadne suradnicima ovlasti” (br. 96); 5) Kad je u pitanju načelo usklađivanja, direktorij naglašava koliko je bitno da biskup potiče, ohrabruje i pospješuje rad svih snaga u biskupiji, a on “osobno nastoji da sve to ujedini” (br. 97); 6) Mada je važno da biskup bude vođen nadnaravnim načelima, on ipak vrlo “mudro raspoređuje raspoložive snage”, što znači da gleda na dobro duša, na dostojanstvo osoba, na njihove sposobnosti i to tako da uvijek dode “prava osoba na pravo mjesto” (br. 98).

Posebnu pažnju EI posvećuje odnosu biskupa prema dijecezanskim svećenicima. Potiče, naime, biskupa da prema njima “ne nastupa kao poglavar i sudac, nego neka se ponaša” deveterostruko drugačije i to četiri puta da bude *familijaran*, da bude kao *učitelj, otac*,¹⁶ *prijatelj i brat*; a zatim pet puta mu savjetuje bude na usluzi: “Spreman na dobrohotnost, milosrđe, razumijevanje, opraštanje, pomoć” (br. 107). Sve će to, međutim, lakše ostvariti, ako pospješuje nadnaravnu ljubav *prema* njima i *među* njima; ako ih potiče na duh zajedništva i duhovnosti; ako je s njima u obiteljskim odnosi-

¹⁶ Ova misao o *biskupu kao ocu* osobito se očituje u pastirskim poslanicama sv. Pavla, a gdje se inače nigdje ne spominje pastir, što iznenaduje. To nas navodi na misao da je pisac tih poslanica čovjek gradskih navika, koji ne pozna seoski i pastirski život. Usp. Romano PENNA, “La funzione ecclesiale dell’episcopos nel Nuovo Testamento”, u: *Lateranum*, 5 (LXXI), N. 2-3, 308. No i očinstvo ima također smisao služnja: “Potrebno je sjetiti se da se spominjanje očinstva svodi i uklapa u sliku stare mediteranske obitelji, u kojoj je vladala apsolutno patrijarhalna struktura. Otac je bio domaćin i kuće i onih koji su u njoj živjeli... što sve obuhvaća rimski pojam pater familias.” *Isto*, str. 307.

ma, što uključuje poznavanje njihova karaktera, sposobnosti, čežnja, zdravlja, ekonomskih ne/prilika, obitelji odakle su potekli. To sve može ostvariti jedino ako ih obilazi i to sve, ne samo izabrane, i uvijek ih prima te s njima dijalogizira (br. 111). Posebno, pak, neka su mu na srcu svećenici u teškoćama. Zato neka se javno zauzima za njihov dobar glas, pokazujući im povjerenje i ohrabrenje, neka štiti njihov ugled, a brani ih od nepravednih ugnjetača, "neka ne sluša priče o njima, a vrlo rijetko bi smio nastupiti protiv njih; zapravo samo onda kad ima sigurne razloge" (br. 113).

Budući da su odnosi između biskupa i prezbiterija vrlo bitni kod popunjavanja služba, direktorij tu posebno naglašava njegovu dobrohotnost, izbjegavanje pogubnih sumnja i pritisaka u procjeni prikladnosti i sposobnosti kandidata, pa mu savjetuje: "Stoga neka za svaki pojedini slučaj traži mišljenje razboritih osoba i onih koje po dužnosti mora saslušati" (br. 116). Veći dio biskupovih aktivnosti odvija se *iz i preko* biskupske kurije, a da bi ona ispunila svoju zadaću, trebali bi u njoj biti pravi ljudi. Stoga EI biskupu određuje: "Prije svega, čuvši mišljenje svećeničkog vijeća, u kuriju će imenovati kompetentne osobe, pobožne i pastoralno revne, izbjegavajući birokraciju." A biskupskoj kuriji uza sve obveze pripada i to da "u nekom smislu bude čuvar i garant kontinuiteta i prakse mjesne Crkve obzirom na upravljanje i administraciju biskupije" (br. 200).

Direktorij, na koncu, ističe da je pokušao ponuditi idealnu sliku biskupa, a posebno da ga gleda pod vidom pastira što mu je "razlog postojanja - *raison d'être*". Stoga ga EI naziva "zaglavnim - ugaonim kamenom, žarištem, osovinom i stožerom sveukupnog života biskupije... on je prije svega sluga Božji i sluga Božjeg naroda; sve što radi jest uzvišena i stalna služba".¹⁷ Međutim, i on je čovjek, s tolikim ljudskim ograničenostima pa i slabostima! Stoga mu EI na kraju savjetuje i preporuča: "Virium suarum debilitatem humiliter ac sapienter agnoscit, at animo minimo concidit, scit enim cui credidit. - Neka ponizno i mudro prizna slabost svojih snaga, ali neka ne klone, jer zna kome je povjerovao (1 Tim 2,4)."¹⁸

Ovaj direktorij, s pravom nazvan *vade mecum* biskupske službe, imao je ne samo velik odjek u Crkvi, nego je bio uistinu putokaz biskupima kroz burno pokoncilsko vrijeme, poglavito zato što su mnoge odredbe CIC-a iz 1917. god. postale upitne i izlišne, jer nisu bile uskladive s novim saborskim naukom, a još je predstojalo deset godina, da izide novi *Zakonik kanonskog prava* (ZKP, 1983. god.).¹⁹ Međutim, ni taj novi Zakonik

¹⁷ EV, 4, 2322, 2325.

¹⁸ EV, 4, 2327.

¹⁹ Papa Ivan Pavao II. proglasio ga je apostolskim pismom *Sacrae disciplinae leges* od 25. 1. 1983., a stupio je na snagu na prvu nedjelju došašća te godine.

nije mogao donijeti rješenja za sve teškoće u biskupskoj službi. Nužni su bili i drugi zahvati Svete Stolice.

3. Apostolska pobudnica *Pastores gregis* (PG)

Osam godina je proteklo od stupanja na snagu novog ZKP i trideset godina od izdavanja direktorija EI. Nadošlo je, zapravo, vrijeme hrvanja pastira s najraznovrsnijim izazovima suvremenoga društva, a bilo ih je sve više i sve su zamršeniji. Stoga je 10. redovita biskupska sinoda 2001. god. također bila posvećena *biskupskoj službi*.²⁰ Sve što se na sinodi zbivalo i govorilo, izraženo je pod jednim naslovom: "Biskup služitelj Evandjelja Isusa Krista za spas svijeta." Silne rasprave, prijedlozi, mišljenja, poticaji sa Sinode bili su obilat radni materijal Ivanu Pavlu II. da izda novu pastoralnu pobudnicu: *Pastores gregis - Pastiri stada* (PG).²¹

U samom uvodu znakovit je Papin poziv biskupima da budu *nositelji nade*.²² A pobudnica je ustvari podijeljena na sedam poglavlja, u kojima se obrađuje: *Misterij i ministerij* biskupa (1) i njegov duhovni život (2) s naglaskom da je on učitelj vjere i glasnik Riječi (3), štoviše, on je službenik milosrda Vrhovnoga svećenika (4). Peto poglavlje govori o njegovoj pastirskoj službi i o zadaćama u zajednici cijele Crkve (6), te na koncu Papa daje upute kako se postaviti pred aktualnim izazovima (7).

Iz samog uvoda u biti je jasno zašto se baš o toj temi držala sinoda, a dosljedno tome i razlog Papi da od sinodalnih materijala oblikuje i objavi pobudnicu PG. Naime, još dok se sva Crkva spremala za Sinodu, dogodio se ubilački napad na svjetski trgovački centar u New Yorku i na Washington. Znakovit je stoga naslov u PG. 4: "*Nada u bankrotu - rušenju*

²⁰ Sinoda je održana u Rimu 30. 9. - 27. 10. 2001. Na njoj je sudjelovalo 247 biskupa, među kojima je bio u ime HBK dr. Želimir Puljić, biskup dubrovački, a u ime BK BiH Vinko kard. Puljić, nadbiskup vrhbosanski (usp. Tomo VUKŠIĆ, "Teme i način rada generalnih biskupskih sinoda (1967.-2001.)", u: *Vrhbosnensia*, X (1/2906), 72.

²¹ Pastoralna pobudnica PG objavljena je 16. 10. 2003. Koristimo u obradi talijansko izdanje Vatikanske knjižare, premda ima i hrvatsko: *Pastores gregis - Pastiri stada*, Dokumenti 137, KS, Zagreb, 2003.

²² Komentirajući PG, Rino FISICHELLA naglašava važnost papina poziva na buđenje nade: "Nada postaje 'Leitmotiv' - misao vodilja, kojim PG opisuje pastirsku službu biskupa i njihovo svjedočanstvo, na koje su pozvani da ga pred vjernicima očituju. Iz ove perspektive dolaze dva neizbježna pitanja: zašto je izbor nade uzet kao prvotan u prikazu biskupova identiteta i zašto se sve okreće oko nade i sadržaja koji je tvore." Autor to temeljitije razrađuje: "Vescovi per il terzio millenio, servitori del Vangleo di Gesù Cristo per la speranza del mondo", u: *Lateranum*, 5 (LXXI), N. 2-3, 227.

svih nada”, gdje Papa, pod dojmom tih terorističkih strahota, kaže: “U srcu sinodalnih otaca još je živ odjek strašnih događanja od 11. rujna 2001., kojima su ishod bezbrojne žrtve nevinih... i teška nesigurnost te strah cijelog čovječanstva za miran suživot naroda. Ovo sve požuruje potrebu da upravimo zaziv Knezu mira kako bi se srca ljudi obratila i bila raspoloživa suživotu, solidarnosti i miru. Unatoč sloma svih ljudskih nada koji proizlazi iz materijalističke, subjektivističke i ekonomističke ideologije, sinodalni oci su potvrdili uvjerenje da samo svjetlo Uskrsloga i poticaj Duha Svetoga pomažu čovjeku naći oslonac u Onome koji ga neće iznevjeriti.”

Sav se dokument PG usredotočio na ulogu i službu pastira. Stoga je vrlo znakovita Papina polazna misao o *trinitarnom* temelju biskupske službe: “Svaki biskup je dužan bdjeti s ljubavlju nad cijelim stadom, nad kojim je postavljen od Duha Svetoga da upravlja Crkvom Božjom i to u ime Oca kojega sliku uprisutnjuje; u ime Isusa Krista njegova Sina, koji ga je postavio za učitelja, svećenika i pastira; u ime Duha Svetoga, koji daje život Crkvi i svojom moću potpomaže ljudsku slabost” (br. 7).²³ Papa nadalje posvješćuje biskupima molitvu s njihova biskupskoga redenja: *biti sa vjernicima, što nikako ne isključuje i biti za vjernike*, tj. da shvate i uživaju se u recipročnosti svećeničke službe; one opće i ministerijalne. Oni trebaju ostvariti tu recipročnost i upućenost ovih dvaju oblika svećeništva: “cirkulacija²⁴ između njegove osobne odgovornosti prema suodgovornosti svih vjernika s obzirom na opće dobro Crkve” (br. 10).

Kad u drugom poglavlju Ivan Pavao II. govori o duhovnom životu biskupa uz mnoge dogmatsko i asketske misli, zaustavlja se na njihovim svagdanjim stvarnostima: to su nutarnje i izvanjske teškoće; vlastite slabosti i slabosti drugih; tolike nepredvidivosti i osobni problemi. Papa im,

²³ Sličnu misao rekao je isti papa i o svećenicima u svojoj apostolskoj pobudnici *Pastores dabo vobis* (PDV) od 25. 3. 1992.: “Može se shvatiti bitni odnos među svećenicima, samo ako se zna da prezbitarij proizlazi iz neshvatljive Božje tajne, tj. iz ljubavi Očeve, iz milosti Isusa Krista, i iz dara Duha Svetoga. Svećenik je sakramentalno ujedinjen s biskupom i s drugim svećenicima da bi služio Božjem narodu, a to je Crkva, i da bi sve privukao Kristu” (EV, 13, 1206). Pobudnica je prevedena i na hrvatski: *Dat ću vam pastire*, izd. GK, Zagreb, 1992.

²⁴ “Ono što treba učiti u cirkulaciju jest osobna odgovornost biskupa u upravljanju Crkvom i s druge strane doprinos vjernika kroz razne organizme. Cirkulacija će biti uredna, učinkovita i zdrava kad svi sastavni dijelovi djeluju na potreban, nužan i harmoničan način... Cirkulacija uvijek uključuje mnogostrukost dijelova u istovremenom, a složnom međusobnom kruženju.” Agostino MONTAN, “Il vescovo pastore del suo popolo”, u: *Lateranum*, 5 (LXXI), N. 2-3, 550. Autor u bilješci tumači smisao riječi cirkulacija: kružni tok u prometu, cirkulacija zraka, krvi, novca itd.

za utjehu i primjer (br. 23), navodi i jednu snažnu misao sv. Leona Velikoga: "Otkad su mi natovarili pastirsko breme, duša mi se ne može brižljivo pribitati u sebi samoj, jer je razdijeljena na mnoge obveze. U stvari, prisiljen sam raspravljati sad o problemima Crkava, sad manastira, često se moram zanimati za život i pothvate pojedinaca... I tako dok mi je duša ras-trgana i razapeta, prisiljena je misliti na toliko toga! A kad će ona ući u samu sebe da bi se usredotočila potpuno na propovijedanje, ne uzmičući natrag pred službom navješćivanja Riječi? Ja, život na straži znači: uvijek biti oprezan i budan."²⁵

Međutim, Papa biskupima stavlja pred oči (br. 25) bezbrojne uzore velikih pastira, "čiji su nauk i svetost u stanju osvijetliti i pružiti putokaze u biskupskom hodu. To su utemeljitelji mjesnih Crkava, ispovjednici vjere i mučenici u vrijeme progona... oni ostaju svijetle točke i oslonac; u njima biskupi našeg vremena mogu gledati, te od njih polučiti smjernice i poticaj za vlastitu evandeosku službu."²⁶ Mnogi od njih bili su uzori nade, mnogi su uzdigli narod i obnovili svoje Crkve nakon progona! Drugi su gradili bolnice i prihvatilišta siromasima; drugi su opet bili mudre vode, budeći nadu i dajući odgovor na izazove vremena. Pa i na početku trećega tisućljeća također ima pastira, koji znaju ujediniti ljudske težnje, pročistiti ih, tumačiti ih u svjetlu Evandjelja. "Uostalom, svaka krajevna Crkva mora nastojati nadahnuti se svojim vlastitim svetim biskupima, posebno onima koji su narodu ostavili jedinstvenu baštinu da bi joj se divili i nasljeđivali je."²⁷

U ovoj pobudnici nisu manje bitni treće i četvrto poglavlje (o biskupu učitelju vjere i služitelju milosrda), ali radi samoga naslova dokumenta *Pastiri stada*, a i radi naše teme, zadržao bih se ipak više na petom poglavlju s naslovom: *Pastoralna služba biskupa*, koje obuhvaća trinaest točaka i to u brojevima 42-54. Na prvi pogled može izgledati proturječan sam naslov: *Autoritet pastoralne službe* (br. 43). Ljudski, naime, gledajući, *autoritet* među ljudima uvijek naznačuje nekako gospodarenje, nadređenost, a jedva da bi značio služenje. No, PG oslanja se na dva jaka upo-

²⁵ Homilija o Ez, I., 11: PL 76, 908.

²⁶ Više je autora dalo svoj prilog u tumačenju pobudnice PG, npr. Mario SENSI je napisao prikaz: "I diversi volti dell'episcopato dal Medio evo all'età moderna", u: *L'ateranum*, 5 (LXXI), N. 2-3, 365. Autor ima jedan podnaslov: "Idealni tip biskupa", pa spominje biskupe mučenike, naučitelje, branitelje vjere, misionare (str. 373), one pak novije naziva "duhovnim stražarima" (str. 378).

²⁷ Papa također, na temelju prijedloga sinodalnih otaca, preporuča da se upoznaju svijetli likovi pojedinih predšasnika na biskupskim stolicama da se o njima napišu suvremene biografije, a neka se procijeni i mogućnost pokretanja postupka za proglašenje blaženima (*ondje*, str. 66-67).

rišta, tj. biblijsko i saborsko te potkrepljuje dvama navodima. "Tko je najveći među vama neka vam bude najmanji, a starješina kao poslužnik" (Lk 22, 26), a LG u br. 27 kaže: "Biskupi upravljaju savjetom, uvjeravanjem i primjerom, no autoritetom smo zato da svoje stado odgoje u istini i svetosti." Papa također i na temelju poslanice Korinćanima povezuje autoritet s jedne i služenje s druge strane: "Kad bi se htio pohvaliti našom vlašću, koju nam je Gospodin dao za vašu izgradnju, a ne na vašu propast, ne bi bio postiden" (2 Kor 10,8).

Što bi to sve pastiri trebali posjedovati za izgradnju Kristova stada? Sigurno mnogo koješta.²⁸ Sam Papa nabroja (br. 43) ovo: "primjernost vlastitog života, autentična i konstruktivna sposobnost međuljudskih odnosa, moć poticanja i ostvarenja suradnje, dobrota duha i strpljenje, shvaćanje i prihvaćanje duhovne i tjelesne bijede, smilovanje i praštanje."²⁹ Međutim, Papa zna da se autoritet u Crkvi često puta pokazao i pokazuje mučnim, jer ga se i shvaća i provodi ne biblijski i ne koncilski pa konstatira: "takvo stanje, premda se čini da smo neke teške probleme nadrasli, ipak je još uvijek prisutno."³⁰ Nema sumnje da svaka krajevna Crkva stoji pred mnoštvom zadataka, izazova i obveza. Uostalom, kako sam Papa ističe (br. 44), Crkva je organska zajednica, i ostvaruje se u suradnji raznih karizma, služba i služenja, a sve su upravljene zajedničkoj svrsi i spase-nju. Biskup je, međutim, odgovoran, mora biti garant ostvarenja jedinstva u različitosti. Njemu pripada "*sinergija*" - ujedinjenje snaga različitih djelatnika, kako bi išli zajedno u hođu vjere i poslanja.³¹

U što doslovnijem prikazu biskupove *pastirske zadaće* Papa naglašava, pozivajući se (br. 46) na sv. Karla Boromejskog, da je to "quasi anima episcopalis regiminis - skoro duša biskupske službe". Naime, u ostvarenju te zadaće, najviše mu pomažu svećenici, što je već prije istakao i dekret CD 11. O suradnji biskupa sa svećenicima PG u samo jednoj rečenici nabroja čak deset biskupovih obveza: "Biskup će nastojati uvijek postupati sa svojim svećenicima, kao brat i prijatelj koji ih voli, sluša, prima, opominje, ohrabruje, traži njihovu suradnju i koliko je moguće tru-

²⁸ Giovanni Battista RE, komentirajući PG, "Natura e missione dell'episcopato agli inizi del terzo millennio", u: *Lateranum*, 5 (LXXI), N. 2-3, 224, naglašava: "Pastirska služba zahtijeva od biskupa vjernost pri obavljanju zadaća vodstva Crkve, koja mu je povjerena. No ta mu vjernost nalaže i obvezu da ide naprijed, pokazujući riječju i primjerom života kojim putem ići. U tom hođu neka je biskupu pri srcu Božja prosudba, više nego pljesak ili kritike ljudi. Istovremeno mora poticati suradnju svećenika i vjernika."

²⁹ Talijansko izdanje pobudnice *Pastores gregis*, str. 109.

³⁰ *Ondje*, str. 111.

³¹ *Ondje*, str. 114.

di se oko njihovog ljudskog, duhovnog, ministerijalnog i ekonomskog dobra.”³² Takav bi trebao biti prema njima od prvoga dana njihova svećeništva! Kad, naime, kod redjenja svećenik položi svoje ruke među biskupove, ta gesta ih ustvari obadvojicu obvezuje: “Mladi svećenik izabire pouzdanje u biskupa, a biskup se sa svoje strane obvezuje čuvati te ruke, odnosno njega samoga.”³³

Rekao bih koju riječ i o stavu biskupa prema laicima, jer oni sigurno trebaju potporu i ohrabrenje od njega. Uza sve drugo, biskup će razvijati posebne putove za njihov odgoj, da ih nauči preuzeti odgovornost u Crkvi te sudjelovati u biskupijskim i župnim strukturama, a ne samo u liturgijskim i katehetskim animacijama. Na laike posebno pripada, i u tome ih treba poticati, *evangelizacija kulture, unošenje evandeoskog kvasca u obitelji i posao, pa onda u sredstva priopćavanja, sport i slobodno vrijeme*. Baš za to što su u svijetu, laici imaju veliki utjecaj na životne prilike i osmišljenje života, tj. uvijek spremni na odgovor svakomu tko zatraži razlog nade koja je u njima (1 Pet 3,15). Važan je, međutim, udruženi laički apostolat i to i onaj starinski, ali treba prihvatiti i nove pokrete. Ti sigurno obogaćuju Crkvu, no treba im pomoć za razborito vrednovanje životnih stvarnosti, u čemu im baš biskup mora biti na raspolaganju. Laici ma voditeljima tih pokreta biskup neka omogući teološku i duhovnu izobrazbu. Neka sve te pokrete uključiti u župne i biskupijske strukture, iz kojih se ne bi smjele izdvojiti.³⁴

Vrijedno je zaustaviti se i na zadnjem poglavlju pobudnice PG s naslovom: *Biskup naspram aktualnim izazovima*. Znamo iz Svetoga Pisma da je Crkva uspoređena sa stadom, kojemu je Krist dobri pastir. No, ne zaboravimo što je rekao: “Ne boj se, stado malo” (Lk 12,32), ili onu drugu njegovu riječ: “U svijetu ćete imati patnju, ali ohrabrite se: ja sam pobijedio svijet” (Iv 16,33). I biskupu, pastiru u današnjem svijetu, upravo je to zadaća: pomoći svakom čovjeku. Biskup nastupa u ime Crkve, koja je iskusna u humanizmu i mora biti bliska sadašnjim ljudima. Stoga je biskup “dužan, a osnažen je evandeoskim radikalizmom, raskrinkati lažne antropologije, spašavati pogažene vrednote od ideoloških procesa i naviještati istinu”.³⁵ Ima pravo uzviknuti sa sv. Pavlom: “Trudimo se i borimo, postavili smo, naime, svoju nadu u živoga Boga, koji je spasitelj svih ljudi, osobito vjernika” (1 Tim 4,8). Papa izričito želi da današnji biskupi budu *pro-rocī pravde*, jer je rat moćnih protiv malenih doveo do dubokih podjela.

³² *Ondje*, str. 119.

³³ *Ondje*, str. 120.

³⁴ Usp. *ondje*, str. 128.

³⁵ *Ondje*, str. 169.

Stanje onih rubnih iz dana u dan je teže. Iznad svega siromašni, mladi i izbjeglice žrtve su ove dramatične nejednakosti, a treba im pridružiti i žene jer su ponižene u svom ljudskom dostojanstvu; žrtve su hedonističke kulture i materijalizma. Biskup mora braniti slabe, jer "ako nema nade za siromašne, neće je biti ni za koga, pa čak ni za one tzv. bogate".³⁶

Uzet ćemo i završne misli pobudnice PG, jer je njima sve zaokruženo: "Obaveza biskupa na početku trećeg tisućljeća jasno je ocrтана i označena novim izazovima. One iziskuju složno prijanjanje svih struktura Božjeg naroda. Biskup mora računati na članove biskupijskog prezbiterija, na svoje đakone na posvećene sestre i braću... na vjernike laike, s kojima su porasle mogućnosti rada u Crkvi i biskupima su posebna potpora."³⁷

3. Direktorij *Apostolorum successores* (AS)

Godinu dana nakon pobudnice PG, Kongregacija za biskupe izdala je novi direktorij, *Nasljednici apostola* (AS),³⁸ koji temeljito obrađuje pastoralnu službu biskupa. Direktorij odmah u početku ističe da preuzima, posuvremenjuje i zaokružuje onaj prvi direktorij iz 1973. god., tj. EI, sa svrhom da opet "ponudi pastirima Kristova stada korisno sredstvo za cjelovito i plodonosno obavljanje njihove zamršene i teške pastoralne službe u Crkvi i današnjem društvu".³⁹ Spominje zatim da su izvori za izradu direktorija koncilski dokumenti, novi ZKP, a ističe da se pojavljuje nakon pobudnice PG, pa se oslanja na njezine doktrinarne i pastoralne postavke. Međutim, u izradi direktorija Kongregacija je vodila računa i o savjetima te prijedlozima dijecezanskih biskupa, a ti su bili pastoralne i praktične naravi.

Grada dokumenta (od nekih 300 stranica) dijeli se u 9 poglavlja: Prvo se govori o identitetu i poslanju biskupa, o njihovoj brizi za svu Crkvu, o vlastitoj duhovnosti i formaciji. Bitna načela o službi biskupa u mjesnoj Crkvi, s mnogo pojedinosti, obuhvaćena su u četvrtom poglavlju.⁴⁰ Iza toga su tri odvojena poglavlja: o službi naučavanja,⁴¹ posvećivanja⁴² i upravljanja.⁴³ Slijedi zatim jedno poglavlje o župi, a u posljednjem je riječ o

³⁶ *Ondje*, str. 170.

³⁷ *Ondje*, str. 187.

³⁸ Koristit ćemo u obradi direktorija AS talijansko izdanje, Libreria vaticana, 2004.

³⁹ *Ondje*, str. 6.

⁴⁰ *Ondje*, str. 65-127.

⁴¹ *Ondje*, str. 129-152.

⁴² *Ondje*, str. 153-166.

⁴³ *Ondje*, str. 169-223.

umirovljenom biskupu, iza čega slijedi zaključak. Dokument ima još i dodatak,⁴⁴ u kojem su upute o stanju biskupije kad je ispražnjena biskupska stolica. Praktična je stvar što AS na 32 stranice donosi i analitički sadržaj, upućujući na marginalne brojeve, a ukupno ih u direktoriju ima 247.

Želeći ostati vjerni našoj temi: *Dijecezanski biskup - predvoditelj krajevine Crkve*, zadržat ćemo se djelomično na četvrtom poglavlju, jer pruža osnovna načela pastirske službe, ali je opširnije o toj službi govor u sedmom poglavlju. Ono, doduše, nosi naslov: *Munus regendi - služba vladanja*, ali je u šest različitih dijelova toga poglavlja riječ o *pastirskim, dakle predvoditeljskim* njegovim zadaćama.

Ako uzmemo IV. poglavlje ovoga direktorija, vidjet ćemo da je tu govor o općim načelima pastoralne biskupove službe. No, upada u oči da je takav isti naslov stajao i u direktoriju EI (br. 93-98).⁴⁵ AS je iz toga starijeg direktorija preuzeo samo dva načela (načelo suradnje i načelo prave osobe na pravom mjestu), a kod oblikovanja ostalih načela više se oslanja na pobudnicu PG. Npr. kad razrađuje (br. 56) *trinitarno načelo*, u sažetom obliku iznosi ono što je PG (br. 7) donio. A kad govori (br. 60) o *poštivanju nadležnosti*, AS uzima nešto iz onoga što je EI (br. 96) govorio u načelu o supsidijarnosti, no obrazlaže preoblikovanje načela ovim riječima: "Biskup vrši svoju dužnost ne samo potičući, hrabreći i pomažući rast snaga koje rade u biskupiji, nego ih uskladuje, ali uvijek poštujući slobodu i zakonita prava vjernika; tako će se izbjeći opasno rasipanje, nekorisno dvojačenje i pogubne nesloge." U zadnjem načelu AS govori o pravdi i zakonitosti (br. 62). Tu se stavlja biskupu u obvezu poštivanje prava svih koji su u Crkvi. Međutim AS naglašava da se svi, uključivši i samoga biskupa, podvrgnu kanonskim odredbama. "Takav njegov primjer poticat će vjernike da bolje izvršavaju svoje dužnosti u odnosu prema drugima i prema Crkvi, a biskup će izbjeći upravljanje prema personalističkom shvaćanju, jer će gledati crkvenu stvarnost."

Dekret AS također govori o biskupskoj vlasti (br. 63-65). Naglašava da je ta dobivena kanonskim poslanjem; da je *redovna, vlastita i neposredna*. Međutim, naglašava da je on osobno treba shvatiti i obavljati u *evanđeoskom duhu služenja*, da ona *ima pastoralnu narav* (br. 65). Još je to bitnije istaknuto (br. 66) ovim riječima: "Neka se biskup sjeti da je vršenje njegove vlasti prvenstveno služenje, ustvari kako kaže LG⁴⁶ ova dužnost, što ju je Gospodin povjerio pastirima svog naroda je pravo služenje, koje Sveto Pismo s razlogom zove diakonia - Dj 1,17,25; 21,19; Rim 11,13; 1

⁴⁴ *Ondje*, str. 251-258.

⁴⁵ EV, 4, 2086-2091.

⁴⁶ LG, 28.

Tim 1,12... Snagom te služiteljske dimenzije u svom djelovanju biskup neka izbjegava autoritativne manire... neka traži i suradnju i savjete.”

U brojevima 75-83 AS govori o svećenicima u krajevnoj Crkvi. Već u pobudnici Pastores dabo vobis (PDV) Papa je istakao ovu misao: “Ministerijalno svećeništvo ima jedan radikalno zajedničarski karakter i može ga se ostvariti samo u jedinstvenom djelovanju. Suradnja svećenika prije svega znači zajedništvo i odgovoran doprinos, potreban i biskupskoj službi u sveukupnoj brizi za opću i za krajevnu Crkvu, jer oni zajedno s njime tvore jedan prezbiterij.”⁴⁷ I AS ističe da je na svećenicima, uz biskupa, ključna odgovornost u Crkvi, jer su se snagom ređenja i inkardinacije⁴⁸ stavili na raspolaganje svojoj biskupiji; stoga su prvotni i nezamjenjivi biskupovi suradnici. Nekad Krist od njih može tražiti i žrtvu, a mnogi imaju i posebne sposobnosti da bi njima ne samo pomogli, nego i obogatili Crkvu! Snažan poziv Papa im je uputio već ranije: “Pripadnost svećenika Krajevnoj Crkvi i odanost u službi sve do darivanja života za izgradnju te iste Crkve, kojoj je Krist glava i pastir, i sve služenje kršćanskoj zajednici u srdačnom i sinovskom odnosu s biskupom trebaju biti osnažene svim drugim karizmama koje su u to uključene, zapravo sve to čini bit svećeništva.”⁴⁹

Između biskupa i svećenika ne postoji samo juridička povezanost, nego će biskup nastojati (br. 76) *stvarati klimu osjećaja i povjerenja*, tako da će i svećenici odgovoriti uvjerljivom, nesebičnom i sigurnom poslušnošću, što kaže i PO 15. Stoga, neka biskup, “poštujući pravdu i ljubav, svakom onome kojeg se tiče saopći razloge svoga postupka prema njemu”. AS u tom vidu nabraja nekoliko bitnih biskupovih obveza (br. 80), tj. da pazi na: a) ljudske potrebe svećenika; b) na svećenike koji su u teškoćama; c) neka sve hrabri i pomaže kada je celibat u pitanju; d) neka vodi brigu o njihovom permanentnom obrazovanju. Tek su drugotne njegove dužnosti briga o sjemeništu, o stalnim đakonima, o redovnicima i redovnicama te konačno o vjernicima laicima, mada je i tomu direktorij posvetio dosta pažnje i praktičnih uputa (br. 94-117).

⁴⁷ EV, 13, 1238-1239.

⁴⁸ O pravom smislu i svrsi inkardinacije papa u PDV naglašava: “Pripadnost i službu u mjesnoj Crkvi treba promatrati duhovnom vrijednošću svećenika. Ove stvarno nisu motivirane samo razlozima disciplinarne organizacije. Naprotiv, odnos s biskupom u jedinstvenom prezbiteriju, u evandeoskoj brizi za Božji narod, u konkretnim povijesnim i životnim uvjetima te mjesne Crkve su elementi, koji se ne mogu zaobići ako se želi shvatiti bit svećenika i njegov duhovni život. U tom smislu inkardinacija se ne iscrpljuje u nekoj čisto pravnoj povezanosti, nego ona obuhvaća mnoštvo drugih vrijednosti te duhovnih i pastoralnih veza, koje su doprinos specifičnoj fizionomiji i liku svećeničkog poziva” (EV, 13, 1306).

⁴⁹ EV, 13, 1309.

Ostajući pri našoj temi, pogledat ćemo koje novosti ima AS, kada govori o *vladajućoj ili voditeljskoj službi* biskupa, što je sadržano u VII. poglavlju direktorija. U naslovu stoji: *Munus regendi - Služba vladanja*.⁵⁰ Ističem, međutim, da se dekret u naslovima služi starim ustaljenim pravnim pojmovima o trostrukoj službi. Ovdje kaže *munus* (što možemo prevesti riječima: *dužnost, služba, zadaća*), a kroz povijest se mnogo rabila i riječ *vlast - potestas*. Dekret se poziva na LG 27, gdje se također upotrebljava izraz *munus* ali i *potestas*.⁵¹ Međutim, AS naglašava da se u tumačenju i obrazloženju oslanja na Papinu pobudnicu PG, br. 42 i 43, gdje se na široko govori o *biskupskoj službi*. Papa se protivi isticanju bilo kakve biskupske *vlasti*, jer, uz gore već rečeno, naglašava i ovo: “biskupstvo je stvarno čast, kada je služenje” (PG, 43).⁵² Razumljivo je stoga, unatoč drugačijeg naslova, da direktorij već na početku ovog poglavlja (br. 159) kaže: *biskup je otac i pastir biskupije*,⁵³ *kad svoje stado pase, odgaja i upravlja*, dodavši pri kraju da je najbolji znak autoriteta “*svetost njegovog života*”. Njegova obveza jest (br. 161): “Potruditi se i poticati nužnu suradnju; osloniti se na savjete kompetentnih osoba i poslušati, kako mu pravo propisuje, razne organizme kojima biskupija raspolaže kako bi odgovorio izazovima...”

AS također nabroja bitne strukture biskupije, nazvavši ih *organizmi*, koji su pomoć biskupu, ali su ti organizmi također suodgovorni u pastoralnom radu. Koji organizmi? a) Biskupijska sinoda; b) biskupska kurija, c) biskupijska vijeća i d) kaptol. Zajednička značajka svih tih struktura istaknuta je već na početku (br. 166) gdje se kaže: “Ti organizmi su opečaćeni stilom ujedinjenog djelovanja u pastoralnoj službi biskupa; stoga neka se ostvari neka vrsta kruženja - cirkulacije između onoga što biskup treba i onoga što mu strukture mogu pomoći.”⁵⁴ Sinoda nije redovna struktura bis-

⁵⁰ “Da bi se izbjegle sve moguće zloporabe obzirom na vlast u Crkvi, bilo kada je u pitanju utemeljenost te vlasti, bilo njeno izvršavanje, Drugi vatikanski koncil je definirao sakramentalnost episkopata (suobličuje ga Kristu pastiru), iz čega proizlazi njegov novo ontološko stanje, a time se nadilaze problemi ‘vlasti’.” Agostino MONTAN, “Il vescovo pastore del suo popolo”, str. 546-547.

⁵¹ U LG se pojam *munus* rabi 48 puta, a pojam *potestas* 22 puta.

⁵² PG, str. 112.

⁵³ Giovanni ODASSO, “I ministero pastorale nelle Chiesa primitiva, la categoria del pastore applicata al vescovo”, u: *Lateranum*, 5 (LXXI), N. 2-3, 298, komentirajući pojam i ulogu pastira, kako u SZ tako i u NZ, zaključuje: “Biblijsko bogatstvo slike pastira očituje se u njenoj dubokoj povezanosti s temom o kraljevskoj ulozi i ulozi služenja. Kraljevski vid upućuje nas na Boga - Kralja koji spašava, a s druge strane upućuje nas na one kojima je stado posvećeno. I ta njihova suradnja je spasenjska moć, kojom Gospodin sjedinjuje svoj narod i vodi ga u slobodu i u život.”

⁵⁴ AS upućuje na PG 10, gdje je papa istakao cirkulaciju, prelijevanje između općega i ministerijalnoga svećeništva. Biskup je *između* njih izabran i *za* njih postavljen, a svi su suodgovorni!

kupije, nego povremena, a saziva je biskup, ali tek kad dobro odvagne potrebe i stanje biskupije. Međutim, za kuriju dekret kaže da je *bitna*, i neka ona bude ustrojena po kan. 469-494. Direktorij (br. 177) dodaje i ovo: “može je biskup dopuniti, ali da se ne promijene već stabilni organizmi”. Dekret tu bez sumnje misli na tradiciju, na uhodani ritam biskupije, pogotovu ako je dobar, isproban i djelotvoran. Znakovita je isto tako misao dekreta, s obzirom na svećeničko vijeće: Pošto je biskup čuo njegovo mišljenje (br. 183), neka u procjeni i odluci *pred Gospodinom* odvagne njihove prijedloge, i “neka se ne udalji od jedinstvenog stava svećeničkog vijeća”.

Zaokružimo ovaj prikaz o AS i pogledajmo što kaže s obzirom na vremenita dobra krajevne Crkve, a i ona su nezaobilazna. AS je dao nekoliko bitnih načela (br. 190), kojih se biskup mora držati, a to su ovi: a) *kriterij pastoralne i tehničke nadležnosti* - upravljanje dobrima pripada na kompetentne i časne osobe, s naglaskom *da sve bude transparentno*; b) *kriterij sudjelovanja svećenika* - u svemu neka suodlučuje svećeničko vijeće i neka se pita njihovo mišljenje; tom kriteriju dodana je i vrlo realna, a sasvim suvremena sugestija: “neka biskupijska zajednica bude u toku ekonomskog stanja; stoga će biskup odrediti izradu i objavu biskupijskih ekonomskih izvješća na koncu svake godine pri izradi završnih računa”; c) *asketski kriterij i duh Evandjelja*,⁵⁵ neka Kristovi učenici *dobra uživaju, a, kao da ih ne uživaju* (1 Kor 7,31), uzdajući se u Božju providnost, neka budu darežljivi prema potrebnima; d) *apostolski kriterij* - upotrebljavati vremenita dobra prvotno za evangelizaciju; d) *kriterij dobroga domaćina obitelji - patris familias*, što uključuje brižljivost i odgovornost u raspolaganju dobrima, ali uvijek pod vidom dobra i koristi cijele biskupijske obitelji.

4. Završna razmišljanja i zaključak

Drugi vatikanski sabor u LG temeljito je razradio pojam Crkve pod jednim novim vidom a to je *communio - zajednica i zajedništvo*. Premda taj pojam nije jednoznačan,⁵⁶ ipak mu smisao i značenje treba proučiti, ali

⁵⁵ I u pobudnici PDV papa je istakao: “Neka se ne zaboravi proročko značenje svećeničkog siromaštva, što je urgentno u ovom društvu izobilja i potrošnje. Zaista siromašni svećenik je sigurno jedan konkretni znak suzdržljivosti, odricanja, a ne podčinjenosti i tiraniji suvremenog svijeta, koji stavlja sve svoje pouzdanje u novac i materijalnu sigurnost” (EV, 13, 1303).

⁵⁶ Razmišljanje o tome vidi kod A. ŠKVORČEVIĆ, “Communio Ecclesiae - temelj sinodalnosti prema Drugom vatikanskom saboru”, u: *Vrhbosnensia*, X (1/2006), 13-27. Autor razvija saborski nauk o pojmu *communio* pod četverostrukim vidom: a) *communio* kao zajedništvo s Bogom; b) *communio* kao udioništvo na Božjem životu, c) Crkva kao *communio* - jedinstvo i d) Crkva kao *communio fidelium*.

još više treba ga usvajati i konačno živjeti! Treba mu dopustiti, da se udomaći u našim mislima, a onda i u našim srcima. On bi nas morao voditi od *shvaćanja* ka *prihvatanju* i konačno ka rastu “unutar crkvene komunikacije, kako bi se na taj način izgradila puna i nepodijeljena *communio* i *communicatio fidelium*”.⁵⁷ S toga motrišta na *communio* i *duh crkvenog jedinstva* i *zajedništva*, svaki vjernik, takoder u duhu saborskog nauka, treba doživjeti svoju biskupiju (a to znači i sebe u njoj) kao dio - porciju jedinstvene Crkve Kristove (LG, 23), ali i dio - porciju Božjega naroda (CD, 11), no sve to ostvaruje pod vodstvom biskupa! O njegovoj ulozi, zadaćama, posebno o načinu upravljanja i vođenja krajevine Crkve, govorili smo dovoljno, crpeći građu iz saborskih i posaborskih dokumenata, osvrćući se poglavito na njegovu pastirsku - voditeljsku službu.

No, cijeli naš kolokvij ima zajednički nazivnik: *Sinodalnost biskupije kao mjesne Crkve*. Riječ sinoda vuče porijeklo iz grčkoga i izvorno je značenje gramatičkoga termina “*synodos*” - *zajednički put, zajedničko hodaње*. Njemu je bliska i slična takoder druga grčka riječ: “*synoida*” - *zajedno znati, upućen biti*.⁵⁸ U povijesnoj crkvenoj praksi riječ “sinoda” općenito je označavala skup crkvenih predstavnika,⁵⁹ a u izdanju dokumenta Drugog vatikanskoga sabora vrlo često se upotrebljavaju riječi “*synodus*” i “*concilium*” kao sinonimi za sabor.⁶⁰ O nekoj sinodalnosti u Crkvi, posebno pod onim vidom kakav imamo u naslovu našega kolokvija, nije bilo riječi na Saboru, a još manje se sinodalnost spominjala prije Sabora. Sasvim je nešto drugo “biskupijska sinoda”, kojoj je svrha pomoć biskupu u krajevnoj Crkvi i takve su bile određene u CIC-u iz 1917. god., kao i u novom ZKP (kan. 460-468).⁶¹ Novost je u Crkvi, što je nakon Sabora Pavao VI. ustanovio *sinodu biskupa*, sa svrhom da pomaže samoga Papu u upravljanju općom Crkvom.⁶² U tu svrhu održavaju se redovne i izvanredne sinode u Rimu.

⁵⁷ Isto, str. 25.

⁵⁸ Vidi: W. BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, izd. A. Töpelmann, Berlin, 1963., st. 1566; N. MAJNARIĆ - O. GORSKI, *Grčko-hrvatski rječnik*, izd. ŠK, Zagreb, 1983., str. 288 i 401.

⁵⁹ Vidi opširniji prikaz riječi takoder u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, izd. Herder, Freiburg, svz. 9, 1986., st. 1238.

⁶⁰ Vidi obadva pojma kod Xaverius OCHOA, *Index verborum cum documentis Concilii vaticani secundi*, str. 97 i 484.

⁶¹ Bit i svrhu biskupijske sinode izriče kan. 460: “Sinoda je skupština izabranih svećenika i drugih vjernika partikularne Crkve, koji pomažu biskupu na dobrobit sve biskupijske zajednice.”

⁶² Apostolsko pismo *Apostolica sollicitudo* Papa je izdao 15. 9. 1965., EV, 2, 444-457. Za njezinom uspostavom biskupi su izrazili želju već u dekretu CD 5. Državno tajništvo je otpisom “Ut generales normae” od 8. 12. 1966. izdalo “*Ordo synodi episcoporum*”, a Pavao VI. odobrio je te norme (EV, 3, 1347-1396).

Sinodalnost je ipak nešto drugo, iako je ona povezana sa sinodama, posebno s onim u lokalnim Crkvama, koje ih održavaju.⁶³ U izlaganju naše teme podosta smo govorili o odgovornoj suradnji vjernika s biskupom, o sudjelovanju svih članova, posebno svećenika, u vođenju i upravi biskupije i njezinih struktura, a posebno o samoj službi biskupa, razmatrajući također u PG ideju o cirkulaciji između biskupa i struktura i to je, ustvari bit sinodalnosti. Ne čudi stoga što jedan komentator PG ovako kaže: "Taj stil crkvenog života i upravljanja, animiran duhom zajedništva, dobio je naziv 'sinodalnost', a ta tema sve više privlači pažnju i u teologiji i u crkvenom pravu s posebnim naglaskom na krajevnoj Crkvi."⁶⁴ Svaka takva Crkva je organska zajednica, sastavljena od vjernika obdarenih karizma, od vjernika koji obavljaju razne službe na širokom polju biskupova rada tj. u izvršavanju njegovih učiteljskih, posvećujućih i voditeljskih dužnosti. Sve je to njemu pomoć, no i obveza. "Stoga neka usklađuje i vodi jedinstvu u različitosti. Na njega pripada da pospješuje sinergiju - (ujedinenje snaga) raznih djelatnika, jer je samo tako svrhovit i moguć zajednički hod u vjeri i poslanju. Dakle, nije u pitanju samo odgovornost biskupa, nego je i odgovornost vjernika. I oni su pozvani na suradnju i na izgradnju tijela Kristova. I vjernici su *pars in causa* u ostvarenju općeg dobra: čovjekova zajedništva s Bogom i zajedništva ljudi među sobom."⁶⁵

To je smisao sinodalnosti i na to se ona svodi. Ako riječ *synodos* znači zajedničko hodanje, ako riječ *synoida* uključuje zajedničko promatranje - upućenost, gledanje, onda je mjesni biskup, ostvarivši sve one pozive i poticaje, kako sam ih naveo iz saborskih i posaborskih dokumenata, nositelj sinodalnosti, ili kako reče EI, "središte, osovina, ugaoni kamen i arhitekt harmoničnog djelovanja".⁶⁶ Ta sinodalnost u krajevnoj Crkvi, ta biskupova moć i sposobnost "sinergije" vodi u pravu *communio Ecclesiae* i *communio fidelium*. Time biskup najbolje ostvaruje svoju pastirsku službu i poslanje. Tako će sigurno biti i vjerni nasljednik slavni biskupa u povijesti Crkve, uključivši, dakako, i mnoge predšasnike na vlastitoj biskupskoj stolici, na što ga i papa Ivan Pavao II. u PG potiče.

⁶³ O bogatim plodovima biskupijske sinode govori Đuro HRANIĆ, "Iskustvo dijecezanske sinode: druga biskupijska sinoda dakovačka i srijemska", u: *Vrhbosnensia*, X (1/2006), 111.

⁶⁴ Agostino MONTAN, "Il vescovo pastore del suo popolo", str. 551.

⁶⁵ *Isto*, str. 555.

⁶⁶ EV, 4. 2322.

DIOCESAN BISHOP - THE LEADER OF THE CHURCH IN THE RESPECTIVE REGION

Symmary

In elaborating his topic, the author relied on Vatican II Constitution *Lumen Gentium* and Decree *Christus Dominus* using available commentaries. In the documents of Vatican II diocesan bishop is a shepherd, successor of the Apostles and member of the College of Bishops - therefore, a religious leader. An attentive reader of these documents can easily notice that prudent bishop is depicted as a servant of the Church entrusted with guiding his diocesan faith community by serving it. This aspect of serving has been emphasized also in follow up documents of Catholic magisterium, like 1972 Directory *Ecclesiae Imago* and 2003 Apostolic Exhortation *Pastores Gregis* of John Paul II. Since pastoral circumstances and life's problems are bringing out new challenges, in 2004 was published new Directory *Apostolorum Successores*. Beside depicting bishops as shepherds, all these documents charge the diocesan bishop with prudent cooperation, primarily with his priests, but also with men and women religious and with lay faithful of the diocesan community. Every diocese as a local Church has its institutions and organs which need certain level of cooperation under the guidance of their bishop. According to the guidelines of the Directory *Ecclesiae Imago* diocesan bishop is "center, axis, corner stone, architect of harmonious activity", he enacts the synodality as "walking together of the community", he unites all energies as efficient and responsible facilitator of synergy.

(Translated by Mato Zovkić)